

CIRCULAȚIA MONEDEI OTOMANE ÎN MOLDOVA

Ana **BOLDUREANU**

Monedele otomane au fost prezente în circulația monetară a Țării Moldovei o lungă perioadă de timp, de la sfârșitul secolului al XIV-lea și până la începutul secolului XIX. Particularitățile de pătrundere, ponderea și nominalele care au circulat pe piața monetară a Moldovei au fost influențate de situația politică și militară din regiune și din Imperiul otoman, dar și de structura sistemului monetar otoman. În perioada când monedele otomane își fac apariția pe teritoriul Țărilor Române, sistemul monetar otoman era alcătuit din moneda de aramă - *mangârul* emis încă de întemeietorul imperiului Osman (1299-1324) în prima capitală, la Bursa și din emisiunea clasică de argint - *asprul*, introdusă în circulație pe la 1327 de către Orhan, fiul lui Osman și adevăratul fondator al dinastiei otomane. Este cunoscut faptul că otomanii băteau și monedă de aur, acestea reprezentând însă imitații ai ducaților venețieni, dar nu se cunoaște cu exactitate când a început și a încetat această producție. Cea mai veche emisiune monetară otomană descoperită în Moldova este un mangâr de la Bayezid I (1389-1402) provenită de la Suceava, care însă nu semnifică pătrunderea monedei otomane pe piața moldovenească, ci existența unor contacte timpuri dintre teritoriile de la sud de Dunăre și oraș. Imitațiile “turcești” ale ducaților venețieni, sunt semnalate pentru prima dată într-un document de la 1431. Cam în aceeași perioadă pătrund și asprii care reprezintă emisiuni de la Murad al II-lea din perioada 1430-1444, găsiți la Suceava, în cadrul tezaurului descoperit la Roman, dar și un exemplar din prima domnie a lui Mehmed al II-lea, găsit la Orheiul Vechi. Abia sub Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului (1444-1446; 1451-1481), se inițiază pe la 1477/1478 producția de piese otomane de aur propriu-zise, cu legenda arabă, *altânii* sau *sultaninii*. În rezultat se formează un sistem monetar unificat, bazat pe moneda de aur, destinată comerțului exterior, asprul de argint necesar tranzacțiilor curente și mangârul de aramă destinat schimburilor comerciale cotidiene.

Nu se cunosc descoperiri monetare în Moldova ar confirma prezența monedei de aur otomane în Moldova pe parcursul secolului XV - începutul secolului al XVI-lea, deși teoretic ele au circulat în regiune. Mențiunile din documente referitoare la piese de aur “turcești” dinainte de 1477/1478 și chiar și din anii următori atestă prezența pe piață a imitațiilor după ducații

venețieni bătuți în atelierele imperiului sau ai tributarilor acestora. Existența acestora în zonă ar fi contribuit la menținerea în uz a unității de calcul “zlotul tătăresc”, atât de cunoscut nouă din documentele vremii. Conform unor studii “zlotul tătăresc” ar avea la origini *hiperperul* bizantin, adaptat ulterior principalelor monede de aur care au circulat în nordul Mării Negre: imitațiile ducatului venețian, cel unguresc, precum și alte emisiuni apropiate valoric.

Primele monede de aur otomane propriu-zise, au fost atestate pe teritoriul Moldovei abia în timpul domniei sultanului Süleyman I (1520-1566), piesele fiind datate în perioada 1520-1541. Monedele de aur sunt destul de rare în descoperiri și din cauza sferei restrânse de circulație a aurului, acesta fiind rar prezent în punga omului de rând. Potrivit documentelor, pe parcursul secolului XVI monedele otomane de aur au fost utilizate în Moldova în plata haraciului. Astfel, de exemplu, începând cu 1564-1565 și până în 1588-1589, haraciul în proporție de 7,2% până la 25,12% era plătit în sultanini (*altâni*). Comparativ cu prezența lor în plata haraciului, monedele otomane de aur apar târziu și într-o proporție mai redusă în descoperirile monetare, chiar dacă numărul lor crește spre sfârșitul secolului al XVI-lea. Altâni ai fost atestați în componența mai multor tezaure din Moldova: Bălțața, raionul Criuleni (Süleyman I: 8 ex.; Selim II: 1 ex., Murad III: 3 ex.), Bălțați, jud. Iași (Murad III: 1 ex.), Cucuruzeni, raionul Orhei (Mehmed III: 1 ex.); Dezghingea, U.T.A. Găgăuzia (Süleyman I: 4 ex.; Selim II: 1 ex., Murad III: 1 ex., Mehmed III: 1 ex.); Mihăileni, raionul Râșcani (Mehmed III: 2 ex., Ahmed I: 4 ex.); Moscovei, raionul Cahul (Selim II: 1 ex.) etc.

Pătrunderea masivă a asprului în Moldova datează de la sfârșitul secolului al XV-lea, mai ales după cucerirea de către otomani a Cetății Albe și a Chilieii. Circulația asprilor în Țara Moldovei a fost destul de intensă, dar nu atât de profundă ca în Țara Românească, mai ales că aici pe întreg parcursul secolului XVI, în calitate de monedă de cont rămâne zlotul tătăresc, cum am menționat mai sus.

Analiza mecanismului pătrunderii și circulației acestei monede în Moldova, dar și în celelalte Țări Române a demonstrat că succesul ei pe piață nu s-a datorat ascensiunii politice și militare a Imperiului Otoman în zonă, ci efectelor economice rezultate în urma succeselor otomanilor. Asprul s-a impus ca monedă în care se făceau cele mai multe operații de vânzare-cumpărare pe piața românească și datorită calității sale, care în ciuda diminuării treptate a greutateii își păstrează titlul relativ ridicat. Regimul de circulație a asprului în Principatele române era deosebit de cel din imperiu datorat și statutului special de „protecție” otomană al acestora.

Cercetările din ultimii ani au permis definirea zonei românești de circulație a asprului, care reprezenta un spațiu de tranziție dintre Imperiul Otoman și Europa Centrală.

În secolul al XVI-lea, după intrarea țării sub suzeranitatea Porții Otomane, circulația asprilor otomani în Moldova se intensifică substanțial. Acest lucru este demonstrat de numeroasele tezaure monetare descoperite în regiune, în care asprul, alături de denarul unguresc înregistrează un procentaj sporit. Menționăm doar câteva tezaure care conțin pe lângă alte monede și aspri otomani: tezaurul de la Săseni, r. Călărași, Comrat, r. Comrat, Semeni, jud. Ungheni, Echimăuți, r. Rezina, Topala, com. Cenac, r. Cimișlia, Leușeni, r. Hâncești, Onești, r. Hâncești, etc.

În urma cuceririlor orientale ale sultanului Selim I, asprului i se alătură și alte emisiuni de argint existente în acele regiuni anterior cuceririi dar bătute acum în numele sultanului otoman. Dintre acestea, la nord de Dunăre pătrunde *dirhemul*, atestat însă în număr redus pe piața Moldovei, dar și paraua. Moneda de aramă *mangâr* sau *pul=paraua*. Moneda de aramă *mangar* sau *pul* destinată pieței interne, a circulat în teritoriile anexate imperiului, dar sporadic a pătruns și în Moldova.

Deprecierea asprului la sfârșitul secolului al XVI-lea urmată de decăderea sistemului monetar otoman și inundarea piețelor imperiului de talerii europeni, a impus autoritățile otomane să inițieze o reformă monetară prin emiterea unor piese mari de argint de bună calitate din categoria talerului. Astfel sub Süleyman II (1687-1691) a fost emis noul nominal *zolota*, numit eronat de unii cercetători *kuruş*. În cazul monedei de aur primele schimbări s-au produs în timpul domniei lui Mustafa II (1695-1703) prin baterea așa numiților *cedid eşrefi*, dar fiind continuată și emiterea sultaninului care s-a dovedit a fi cel mai stabil nominal în condițiile de maximă decădere a sistemului monetar otoman. La începutul secolului XVIII au apărut noi specii monetare precum *zincirli*, *zer-i mahhub* și *zeri Istanbul*, dar și submultipli ai acestora.

În vremea sultanului Ahmed III (1703-1730) a avut loc o diversificare a nominalelor de argint, fiind bătute mai multe serii de *kuruşi*, de *zolota*, *parale* și *aspri*. Sultanul Mahmud I (1730-1754) emite mai mulți submultipli ai *kuruşului*: *yirmilikul* (egal cu 20 parale), *onlukul* (10 parale), și *beşlicul* (10 parale). Începând cu domnia lui Mustafa III (1757-1774), monetăria de la Istanbul, probabil la 1758 pune în circulație *altmişkul* (60 de parale), similar cu *zolota* din punct de vedere tipologic, cu greutatea de 29 de grame. Agravarea crizei financiare a imperiului în timpul războiului din 1787-1789 a obligat autoritățile să treacă la emiterea unui nou nominal *ikilikul* (80 parale) cu o greutate inițială de 30,50 g, ca în primul an de domnie a lui

Selim III (1789/1790) să fie nevoite să introducă *yüzlük* (100 parale), care cântărea 32,50 g. Ultimele piese au fost destinate în principal susținerii efortului de război. Toate aceste nominale otomane sunt atestate în descoperirile monetare din Moldova, atât în tezaure, cât și izolat, unele cum ar fi *kuruşul* și *altmışlık* destul de masiv. Acestea au persistat pe piața Țărilor Române până în preajma evenimentelor de la 1848, iar în Basarabia până la scoaterea lor din circulație de către Imperiul Rus.

Bibliografie:

Nicolae E., *Emitenți și emisiuni monetare. 1. Imperiul otoman*, in: Tezaure din muzeele orașului Chișinău, secolele XVI-XVIII, coordonator V.M. Butnariu, Chișinău, 1994.

Nicolae E., *Moneda otomană în Țările Române*, Chișinău, 2003.

Boldureanu A., *Moneda otomană în Moldova (1512-1603)*, Teza de doctor în științe istorice, Chișinău, 2005.

Vîlcu A., *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009.